

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Гринишин Христини Михайлівни на тему:
«Значні правочини господарських товариств», представлену на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право
зі спеціальності 081 Право

Актуальність дисертаційної роботи. Актуальність дисертаційної роботи здобувача не викликає сумнівів, адже у процесі провадження своєї діяльності господарські товариства вчиняють різні правочини (договори). Окремі з них можуть укладатися на значну суму чи на їх підставі може відчужуватися майно, що може обумовити певні майнові ризики як для товариства, так і для його учасників. Тому на законодавчому рівні встановлені особливі умови, порівняно із загальними умовами вчинення правочинів, та порядок вчинення таких правочинів, що отримали назву – значні правочини. Разом з тим укладення договору господарським товариством з контрагентом на ринку може створювати певні ризики і для нього. Відтак комплексне наукове дослідження умов та порядку вчинення значних правочинів господарських товариств, правових наслідків їх вчинення для самого товариства, його учасників та кредиторів є актуальним та витребуваним з практичної точки зору.

Аналіз національного корпоративного законодавства та практики його застосування засвідчує, що Україна активно імплементує європейські стандарти корпоративного управління. Судова практика дозволяє виявити окремі проблеми законодавчого регулювання. Саме комплексний науковий аналіз дозволяє окреслити основні проблеми нормотворення та правозастосування і запропонувати шляхи їх вирішення.

Проблеми здійснення, захисту корпоративних прав, правового статусу господарських товариств у різних аспектах досліджувалися у науковій літературі переважно у контексті більш загальних питань корпоративного права (правового статусу юридичних осіб корпоративного типу, їх правосуб'єктності, здійснення та захисту корпоративних прав тощо). Це, зокрема: дисертаційні дослідження Кібенко О. Р. «Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України» (2006 р.), Жорнокуй Ю. М. «Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах (2016 р.), Бігняк О. В. «Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні (2018 р.),

Гарагонич О. В. «Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств (2019 р.)», Цікало В. І. «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» (2023 р.) та низка інших.

Окремі аспекти щодо вчинення значних правочинів досліджувалися на рівні наукових публікацій науковцями Беяневич О. А., Бігняк О.В., Борисова В.І., Бугаєць А. С., Васильєва В.А., Васильєва В. В., Вінник О. М., Вінтоняк Н. Д., Гарагонич О.В., Гончаренко О. М., Жорнокуй Ю. М., Жорнокуй В. Г., Зозуляк О.І., Карчевський К. А., Ковалишин О. Р., Кологойда О. В., Луць В.В., Пилипенко П.Д., Синчук С.М., Саракун І.Б., Сіщук Л. В., Сліпченко С. О., Спасибо-Фатєєва І. В., Харитонова О.І., Цікало В.І., Шишка Р.Б., Шпуганич І.І., Яворська О. С. та ін.

Комплексне наукове дослідження стану правового регулювання значних правочинів, умов їх вчинення, правових наслідків порушення встановленого порядку їх вчинення для самого товариства, його учасників та кредиторів проводиться уперше. *Усе вищенаведене безумовно свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження дисертантки Гринишин Христини Михайлівни.*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності» на 2016-2018рр. (Номер державної реєстрації 0116U001651), «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» на 2019-2021 рр. (Номер державної реєстрації 0119U002408), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» (2022 – 2024 рр.), а також програми розвитку кафедри на 2021 – 2026 роки.

Наукова новизна роботи. Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, сформована дисертанткою ґрунтовно, самостійно і вперше викладена на дисертаційному рівні.

Важливо відмітити окремі елементи наукової новизни дисертантки.
Зокрема, аспіранткою вперше:

– встановлено основні ознаки значного правочину господарського товариства та запропоноване універсальне визначення значного правочину як правочину господарського товариства, для вчинення якого необхідним є надання

згоди на це уповноваженим органом управління товариством у встановленому законом порядку та який відповідає спеціальним критеріям, визначеним у законах України та/або локальних актах товариства;

– запропоновано уніфікувати законодавчі підходи щодо критеріїв віднесення правочину до категорії «значний». При визначенні належності правочину до категорії значних використовувати ринкову вартість предмета правочину (а не вартість), яку порівнювати із вартістю активів товариства (а не чистих активів). Обґрунтовані відповідні зміни до ч. 1 та 2 ст. 44 Закону «Про ТОВ та ТДВ»;

– запропоновано, що у разі зміни структури корпоративного управління з дворівневої на однорівневу подальше схвалення значного правочину товариством, вчиненого з порушенням порядку прийняття рішення про його вчинення, здійснюється загальними зборами. Обґрунтовані доповнення до ч. 1 ст. 108 Закону «Про АТ»;

– запропоновано встановлений порядок вчинення значних правочинів застосовувати до новостворених товариств після спливу 6 місяців з моменту їх державної реєстрації, якщо менший строк не встановлено статутом товариства. Обґрунтовані відповідні доповнення до ст. 44 Закону «Про ТОВ та ТДВ».

Удосконалено:

удосконалено:

– підходи до визначення значних правочинів повних та командитних товариств. Обґрунтовано доцільність урегулювати відносини щодо значних правочинів у засновницькому договорі цих товариств: критерії віднесення правочинів до категорії значних, особливості надання згоди на їх вчинення, правові наслідки недотримання процедури погодження;

– положення про необхідність встановлення граничних строків для отримання погодження на вчинення значного правочину;

– положення про обчислення річного строку протягом якого вчинення кількох правочинів з одним контрагентом та/або з афілійованими особами такого контрагента щодо одного предмета вважається вчиненням одного правочину. Запропоновано обчислювати річний строк з моменту укладення першого правочину з контрагентом та/або з його афілійованими особами щодо відповідного предмета. Обґрунтовані відповідні доповнення до ч. 6 ст. 106 Закону України «Про АТ»;

– запропоновано доповнити ст. 49 Закону «Про АТ» нормою, відповідно до якої надати виконавчому органу право вносити пропозиції до проекту порядку денного загальних зборів акціонерів у разі необхідності вчинення значного правочину;

– договірну практику рекомендацією про доцільність зазначення у конкретному договорі (що є значним правочином для товариства) положень наступного змісту: «Згідно із положеннями законодавства та положеннями статуту товариства, цей правочин (договір) не вважається значним правочином для товариства, тому не потребує згоди на його укладення загальними зборами учасників чи іншим уповноваженим органом». У разі, якщо правочин підпадає під ознаки значного, варто зазначити: «Цей правочин (договір) є значним правочином для товариства згідно із даними останньої (річної) фінансової звітності. Рішення про надання згоди на вчинення цього правочину прийняте (вказати орган, який прийняв рішення, його номер і дату), копія якого додається до цього правочину та є його невід’ємною частиною. Сторони договору повідомлені про те, що у виконавчого органу товариства відсутні обмеження щодо вчинення цього правочину»;

– положення щодо підстав визнання значного правочину недійсним. Окрім загальних підстав визнання правочинів недійсними слід враховувати: активні дії товариств чи його учасників, які засвідчують, що такий правочин не відповідає інтересам товариства; можливість (неможливість) визначення того, чи правочин дійсно є значним для товариства; обізнаність контрагента товариства про характер правочину; притягнення особи, яка вчинила значний правочин з перевищенням повноважень, до відповідальності;

– положення щодо часових рамок схвалення значного правочину. Рекомендовано в локальних актах товариств закріплювати строки такого схвалення, наприклад, щомісячно, щоквартально чи щорічно.

Дістали подальший розвиток ідеї та положення:

– положення про періодизацію законодавчого регулювання значних правочинів: I. Становлення правового регулювання значних правочинів у національному корпоративному законодавстві – від моменту проголошення незалежності України до прийняття у 2008 році Закону України «Про АТ»; II. Деталізація та позитивне наповнення національного корпоративного законодавства – 2008-2018 р.р.; III. Удосконалення національного

корпоративного законодавства з урахуванням європейських стандартів корпоративного управління 2018 – по сьогодні;

– положення про момент набрання чинності значним правочином у разі його подальшого схвалення. У такому разі правочин створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства з моменту його вчинення. Обґрунтовані доповнення до ч. 2 ст. 108 Закону «Про АТ»;

– положення про порядок вчинення значних правочинів в АТ, 100 відсотків акцій якого належать одній особі. Аргументовано, що в такому товаристві обмеження повноважень директора на вчинення значних правочинів може бути необхідним при залученні його на договірних засадах. Обґрунтовані доповнення до п. 5 ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ»;

– вчення про зловживання правом. Несхвалення укладеного і частково (чи повністю) виконаного значного правочину, який вчинений із порушенням встановленого законом чи статутом порядку надання згоди на його вчинення, без жодних мотивів, які вказують на невідповідність такого правочину інтересам товариства, є зловживанням правом та суперечить правилам чесної ділової практики. Звернення ж господарського товариства до суду з вимогою про визнання правочину недійсним із посиланням на прийняте рішення про його несхвалення слід також розглядати як зловживання правом на судовий захист;

– вчення про відповідальність посадових осіб товариств, винних у порушенні порядку вчинення значних правочинів. Суб'єктом відповідальності є посадові особи господарського товариства, незалежно від того, чи вони одноособово приймали рішення, внаслідок якого товариствам було завдано збитків, чи вони входила до складу колегіального органу, який прийняв відповідне рішення. Члени колегіального органу несуть солідарну відповідальність за завдані збитки. Суб'єктом відповідальності є не лише посадові особи, які вчинили правочин без згоди уповноваженого органу, але і ті посадові особи, які надали таку згоду (або відмовили у схваленні правочину), якщо такі дії містять у собі ознаки зловживання правом та порушення прав чи інтересів товариства;

– наукові погляди про фраздаторні рішення, фраздаторні правочини. У разі прийняття уповноваженим органом товариства фраздаторного рішення про несхвалення вчиненого значного правочину, яке суперечить правилам чесної ділової практики та попередній поведінці товариства, кредитор вправі звертатись до суду з вимогою про визнання такого рішення загальних зборів учасників

(акціонерів) чи наглядової ради недійсним. Якщо значний правочин товариства спрямований на заподіяння шкоди самому товариству, а не на настання реальних наслідків, у заінтересованої сторони існує можливість доводити недійсність такого правочину як фраздаторного;

– вчення про похідні позови. Вчиненням значного правочину господарських товариств з порушення встановленого законом чи локальними актами порядку потенційно може створюватися загроза порушення корпоративних прав учасників. Похідний позов може бути поданий учасником (учасниками) товариства з метою захисту не тільки прав та інтересів самого товариства, а й належних йому корпоративних прав.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний так і практичний інтерес і можуть бути використані в:

– науково-дослідній сфері, як основа для подальших теоретико-правових розвідок з питань охорони, здійснення та захисту корпоративних прав, вчинення значних правочинів господарських товариств;

– правотворчій та правозастосовній діяльності – у процесі вдосконалення корпоративного законодавства, у локальній корпоративній нормотворчості;

– навчальному процесі – при підготовці методичних матеріалів, навчальних посібників з навчальної дисципліни «Корпоративне право», спеціалізованих курсів «Акціонерне право», «Право ТОВ/ТДВ»;

– просвітницькій та правовиховній діяльності – для підвищення правової, корпоративної культури зацікавлених осіб.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Гринишин Х.М. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність результатів, отриманих у ході дисертаційного дослідження. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

Історико-правовий метод було використано для визначення особливостей становлення та розвитку законодавчого регулювання значних правочинів господарських товариств (підрозділ 1.1). Умови дійсності значного правочину,

охорона прав та інтересів кредиторів досліджувалась з допомогою діалектичного методу (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1., 3.2., розділ 4).

Порівняльно-правовий метод дав змогу співставити національне і зарубіжне законодавство та зробити відповідні висновки щодо стану правового регулювання досліджуваних відносин в Україні (підрозділи 1.3, 2.1.). Діалектичний метод використовувався під час аналізу сутності локальних корпоративних актів в механізмі правового регулювання значних правочинів господарських товариств (підрозділ 1.2), а також при дослідженні порядку прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину в господарських товариствах та правових наслідків його порушення (підрозділи 2.2-2.3, 3.1).

Звернення до формально-логічних методів пізнання, таких як індукція, дедукція дало змогу провести ґрунтовне дослідження норм законодавства, якими регулюються умови дійсності значного правочину господарського товариства, порядок прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину, правові наслідки вчинення значного правочину з порушенням порядку прийняття рішення про його вчинення. Формально-логічний метод дав змогу сформулювати низку суджень, понять і висновків на основі проаналізованих наукових позицій, емпіричного матеріалу, судової практики (Розділи 2, 3, 4). Системно-структурний метод використаний при аналізі чинного національного та зарубіжного законодавства, практики його застосування, їх впливу на регулювання відносин щодо вчинення значних правочинів (підрозділи 1.1.-1.3., 2.1-2.3, 3.1., 3.2., розділ 4).

Формально-юридичний метод пізнання використано для дослідження джерел вітчизняного та зарубіжного законодавства. Застосування методу аналізу та узагальнення дало змогу виявити непослідовні, суперечливі, неповні аспекти законодавства щодо значних правочинів та запропонувати шляхи їх вирішення (підрозділ 1.3., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.).

Під час написання всіх розділів дисертаційної роботи використовувалися також різноманітні прийоми наукового пізнання, такі як: аналіз, індукція, дедукція, узагальнення тощо. Крім того, для розроблення висновків та пропозицій щодо внесення законодавчих змін до Законів України «Про акціонерні товариства» і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» були використані прийоми моделювання та прогнозування.

Дотримання вимог правильної логічної побудови понять, суджень та умовиводів забезпечило обґрунтованість і достовірність зроблених висновків дисертанткою.

Характеристика основних положень роботи. У чотирьох розділах дисертаційної роботи комплексно досліджено основні аспекти правового регулювання значних правочинів господарських товариств. Дисертація складається з чотирьох розділів, в яких розкриваються такі питання: правового регулювання значних правочинів господарських товариств; роль локальних актів та корпоративного договору в механізмі правового регулювання значних правочинів господарських товариств; поняття та ознаки значного правочину; умови дійсності значного правочину акціонерного товариства та товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю; порядок прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину у згаданих видах господарських товариств; правові наслідки вчинення значного правочину з порушенням відповідного порядку; відповідальність посадових осіб за шкоду, заподіяну товариству з обмеженою/додатковою відповідальністю вчиненням значного правочину з порушенням законодавчих вимог; охорона прав та інтересів кредиторів у разі порушення вчинення значних правочинів господарських товариств.

Анотація дисертації відповідає її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення і висновки дисертації викладено у 12 наукових публікаціях, серед яких: 4 наукові статті у фахових виданнях України, 8 тез доповідей і повідомлень на конференціях.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Загалом проведене дослідження викликає науковий інтерес, носить авторський характер, є логічно побудованим та завершеним. Слід позитивно відзначити юридичну грамотність формулювань, лаконічність та чіткість зроблених висновків. Разом з тим, окремі твердження та пропозиції аспірантки потребують незначних уточнень та коректив.

У п. 3 висновків до роботи Христина Михайлівна вказує на відсутність прямого законодавчого регулювання значних правочинів у повних та командитних товариствах. Водночас, акцент зроблено на тому, що урегулювати відносини щодо значних правочинів в межах цих товариств доцільно на локальному рівні, а саме – у засновницькому договорі, який є установчим документом даних товариства. Не заперечуючи пропозицію дисертантки щодо локального регулювання значних правочинів у повних та командитних товариствах, з таким твердженням дисертантки складно однозначно погодитися. Адже, установчий документ господарського товариства – це лише один із локальних корпоративних актів, що можуть прийматися у господарських товариствах та покликані деталізувати, конкретизувати нормативні приписи щодо вчинення значних правочинів з огляду на суб'єкта їх вчинення, повноваження органу, що вправі приймати рішення щодо вчинення значного правочину, порядок їх прийняття тощо. Отож сформульований у роботі висновок є дещо дискусійним та потребує додаткової аргументації.

У межах дисертаційного дослідження Христина Михайлівна детально аналізує порядок подальшого схвалення значного правочину акціонерного товариства, вчиненого з порушенням порядку прийняття рішення про його вчинення. Зокрема, у п. 13 висновків до роботи пропонується надати відповідні повноваження загальним зборам товариства у разі зміни структури корпоративного управління товариства з дворівневої на однорівневу. Втім, слід звернути увагу на те, що можливою є й інша зміна структури корпоративного управління акціонерного товариства: з однорівневої на дворівневу. Відтак, у межах досліджуваної тематики роботи доцільним видається характеристика механізму подальшого схвалення значного правочину також і в цьому випадку.

Висновок. Висловлені зауваження і пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження Гринишин Х.М., оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Це дозволяє зробити висновок про те, що рецензована дисертація Гринишин Х.М. є завершеним, творчим, безумовно актуальним науковим дослідженням. Рецензоване дисертаційне дослідження виконане на високому науковому і методологічному рівні, відповідає встановленим вимогам, має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відображає основні положення дисертації.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стил ь викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

Дисертаційна робота Гринишин Христини Михайлівни «Значні правочини господарських товариств» за актуальністю, змістом, повнотою викладу її результатів у публікаціях здобувача, обсягом і якістю оформлення відповідає спеціальності 081 Право та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341 та від 19.05.2023 р. № 502), а її авторка, **Гринишин Христина Михайлівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.**

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Ірина ШПУГАНИЧ